

פרדיגמת מערך כתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש: מאפיינים דיוניים ומהותיים

מאת

אסף טבקה*

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 קובעות כללי מבנה ותוכן דיוני חדש בכל הנוגע לכלל ההליכים המשפטיים האזרחיים. המאמר מבקש לנתח את מאפייניו של סדר דין חדש זה בכל הנוגע לנקודת הפתיחה של ההליך האזרחי, היא שלב הגשת כתבי הטענות. על מנת לעשות כן עומד המאמר על הסממנים העיקריים, הדיוניים והמהותיים של מערך כתבי טענות זה, על השינויים שמערך זה כונן בנוגע לתקנות הדיון שנהגו בעבר, על המטרות שעמדו לנגד עיניו של מחוקק המשנה בהתקינו תקנות אלה ועל אפיון המשמעויות – הן במישור התביעה היחידה והן במישור המערכתי – של הוראות חדשות אלה. באמצעות זאת מבקש המאמר לאפשר הבנה עמוקה יותר של מערך כתבי הטענות החדש, ובד בבד להניח תשתית רעיונית ומושגית להערכת הנפקויות הנוגעות להיבטים התוכניים, המבניים והדיוניים של כתבי הטענות בהליך האזרחי החדש.

מבוא. א. אפיון תצורת כתבי הטענות בתקנות סדר הדין האזרחי החדשות; 1. הסדרה הדוקה והגבלת ההיקף, המבנה והתוכן של כתבי הטענות; (א) הסדרת מבנה כתבי הטענות; (ב) תחילת היקף כתבי הטענות; (ג) הגבלת תוכן כתבי הטענות; 2. העמקת משטר כתבי הטענות המיידעים; 3. חיזוק הדרישה להתמקדות בליכת הפלוגתא שבין הצדדים; 4. צמצום שיקול דעת התובע באשר למיצוי עילות וסעדים. **ב. נפקותו של מערך כתבי הטענות החדש: יתרונות וחסרונות;** 1. השפעה מסתברת על ההליך, על ניהולו ועל משכו; 2. עידוד פשרות והעמקת הבחירה החופשית של המתדיינים; 3. חתירה להגדלת פוטנציאל היעילות; 4. חיזוק הודאות הדיונית; 5. צמצום פערי כוחות בין צדדים ושמירת הנגישות לבית המשפט. **ג. במקום סיכום: מבט לעתיד.**

מבוא

סדר הדין האזרחי החדש מבנה מערך סדור של הוראות הנוגעות להיבטים התוכניים, המבניים והדיוניים של עריכת כתבי הטענות בין הצדדים בהליך האזרחי. מהם מאפייניו של מערך זה? במה הוא נבדל ממערך כתבי הטענות שנהג לפי תקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות, ובמה הוא דומה לו? ומהן המשמעויות שנובעות מהוראות אלה באשר לעיצוב

* ד"ר אסף טבקה, הפקולטה למשפטים ע"ש שטריקס, המסלול האקדמי של המכללה למינהל. בעבר שימש היועץ המקצועי-אקדמי של מנהל בתי המשפט בדימוס ושל צוות הרפורמה בסדר הדין האזרחי בהנהלת בתי המשפט, כמו גם חבר הצוות המנסח של טיוטת תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ה–2014. הדעות המובעות במאמר זה הן של המחבר בלבד.

משטר כתבי הטענות שינהג מעתה ואילך בהליך האזרחי? מאמר זה יבקש לבחון שאלות אלה ולהציע ניתוח שיענה עליהן.

לצורך כך יבחן המאמר בחלקו הראשון את תצורת כתבי הטענות בתקנות סדר הדין האזרחי החדשות. בחלק זה יבחן המאמר את ההוראות העיקריות שמעצבות תצורה זו וכן את אופני החשיבה שהובילו ליצירתן של ההוראות במתכונתן הנוכחית. חלקו זה של המאמר אף ישווה בין ההוראות בתצורתן הנוכחית ובין ההוראות שנוגעות לתצורת כתבי הטענות בתקנות סדר הדין האזרחי הישנות ויבחן את השינויים ביניהן, את ההיבטים הדומים בהן ואת הסיבות שהובילו למצב הדברים הקיים בתקנות הנוכחיות. חלקו השני של המאמר יבקש לצעוד צעד אחד נוסף על אפיון מערך כתבי הטענות בהליך האזרחי החדש ולבחון את משמעויות העומק שנובעות מאפיון זה. בכגון דא יבחן חלק זה של המאמר את ההשפעות העיקריות הצפויות להליך האזרחי כולו, מתחילתו ועד סופו – בחשיבה ממוקדת פלוגתא ספציפית ובמבט צופה פני השפעה מערכתית – בשל מתכונת חדשה זו.

לדיון מסוג זה, על שני נדבכיו, צפויה חשיבות בכמה מישורים: ראשית, הוא יאפשר את הכרת הדין הנוגע להוראות המכוננות את תצורת כתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש, על הרציונלים שהנביעו אותו; שנית, הוא יפתח צוהר להשוואת הוראות אלה לאלו שקדמו להן, מתוך ניסיון להכיר לא רק את החסרים, את הכשלים ואת הבעיות שראה מחוקק המשנה בתקנות הדיון הוותיקות, אלא גם, ובעיקר, את הפתרונות, את ההשלמות ואת האפשרויות שהוא ביקש לעצב באמצעות תקנות הדיון החדשות; שלישית, דיון זה יאפשר את ניתוח הדין החדש הנוגע לכתבי הטענות בהליך האזרחי ואת הנחת התשתית המושגית להעריך את ההשפעות הצפויות שלו על המערכת בכללותה ועל המתדיינים המשתתפים בה.

א. אפיון תצורת כתבי הטענות בתקנות סדר הדין האזרחי החדשות

ההליך האזרחי נפתח בהגשת כתבי טענות לבית המשפט.¹ כתבי הטענות הם אפוא השלב הדינוני הראשון שמכונן את מערך בירור הסכסוכים הרשמי האזרחי. זוהי הזירה שבה מציגים הצדדים לפלוגתא את טענותיהם, המהותיות והדיוניות, הן זה כלפי זה והן כל אחד מהם לפני בית המשפט. ככזה מדובר בשלב ההליכי שמגדיר לא רק את מהותו, את היקפו ואת מורכבותו של הסכסוך, כמו גם את דרכי בירורו, אלא גם המקום שבו מוכרעות שאלות כבדות משקל בנוגע ליכולות, לזכויות ולחובות של בעלי הדין בהליך: זהו המקום שבו נקבע מה בעלי הדין רשאים ולא רשאים לומר, זהו השלב שבו מוכרע איך (היינו באילו אופנים) יהיה אפשר לטעון את שניתן לומר, זוהי הזירה שבה ייקבע מי יהיה רשאי להיכנס

1 ראו את לשון תק' 9(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (להלן: תקנות סדר הדין האזרחי החדשות) ("הליך בבית משפט ייפתח בהגשת כתב תביעה, שבמענה לו יוגש כתב הגנה"). והשוו ללשון תק' 7(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984 (להלן: תקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות) ("הליך בבית משפט ייפתח בהגשת תובענה").

להליך האזרחי ומי ייוותר על מפתנו ללא יכולת לבוא בפתחו, וזהו המקום שבו יוכרע על אילו עניינים ייסוב הליך זה למן ההתחלה ועד סופו.²

מדובר אפוא בשלב חשוב, מכונן ממש, של ההליך האזרחי: הוא מגדיר את המחלוקות שמתקיימות בין בעלי הדין; הוא קובע מסמרות בעניין מימוש זכות הגישה לערכאות; הוא מייצר מסגרת דיונית הנוגעת לעלויות הצפויות לבעלי הדין בהליך בירור הסכסוך ביניהם; הוא מעניק לבעלי דין אלה אפשרות להעריך באופן מושכל את סיכויי ההצלחה שלהם בהליך זה (ולכן לשקול את צעדיהם בדבר הכיוון שאליו מועדות פניהם, ונקודתית אם לחתור לפשרה או לבירור מלא של הפלוגתא); והוא מאפשר לבית המשפט להעריך את טיב טענות התביעה וההגנה, לשקול באופן מנומק את שאלת הסילוק על הסף, ובכך לסנן תביעות או הגנות סרק.³

לא ייפלא אם כן כי מחוקק המשנה מבקש לעצב שלב דיוני זה באופן שיעלה בקנה אחד עם העקרונות ועם התפיסות שמייצגים בעיניו הליך אזרחי ראוי והוגן, היינו כזה שיאפשר לכל הצדדים הנוגעים בעניין להביא את דברם בשלמותו, ושיעניק להם את ההזדמנות לקבל את יומם בבית המשפט. בעיצוב תצורת השלב המקדמי של כתבי הטענות, מבין מחוקק המשנה, יש כדי להטעין את ההליך האזרחי כולו, מתחילתו ועד סופו, בערכים שהוא רואה בהם כאלה שיאפיינו הליך זה, שיעצבו את גבולותיו, ושיגדירו את תכליותיו החברתיות.⁴

סדר הדין האזרחי החדש מקדיש יותר מעשרים תקנות ועשרות תקנות משנה לעיצוב הכללים הנוגעים לכתבי הטענות. להלן ינתחו ארבעת עקרונות העל הדיוניים שלפיהם נקבעו כללים אלה כשם שנקבעו. כפי שניתן להבין, כללים נקודתיים אלה נוצרו בדרך שבה נוצרו מתוך מטרה לבטא ולממש הלכה למעשה עקרונות דיוניים ומהותיים מובחנים, וזאת לא רק על מנת להגדיר את גבולות הגזרה של שלב כתבי הטענות, חשוב ככל שיהיה, אלא גם במטרה לעצב לאור רעיונות אלה את ההליך האזרחי החדש כולו.

2 ככאלה מכוונים כתבי הטענות לא רק את אופן הפעולה הנדרש והרצוי בפתחו של ההליך האזרחי אלא אף מגדירים הלכה למעשה מי יוכל להפעיל את הזכות המשפטית המהותית במסגרת הליך זה, מי יתקשה לעשות כן ומי לא יוכל לממש כלל. ראו את יישום הדברים ברע"א 2232/14 פלוני נ' בוק – החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פס' 6 להחלטה (נבו 10.8.2014); אורי גורן סוגיות בסדר דין אזרחי א 137 (מהדורה 13, 2020).

3 להרחבה בעניין המסגרת התאורטית של כתבי הטענות, ראו יששכר רוזן-צבי **ההליך האזרחי** 381–382 (2015).

4 להרחבה נוספת על אודות הקשר ההדוק בין כללי פרוצדורה בכלל וכללים הנוגעים לשלבי הדין המקדמיים כדוגמת כתבי הטענות בפרט, לבין ערכים חברתיים, ראו Abram Abram Chayes, *The Role of the Judge in Public Law Litigation*, 89 HARV. L. REV. 1281 (1976) וכן גם Owen M. Fiss, *Foreword: The Forms of Justice*, 93 HARV. L. REV. 1 (1979). לפירוט על אודות הערכים שעל ההליך האזרחי לקדם בשל משמעותו החברתית, בין השאר באמצעות הכללים הנוגעים לעיצוב כתבי הטענות, ראו Robert S. Summers, *Evaluating and Improving Legal Process – A Plea for "Process Values"*, 60 CORNELL L. REV. 1 (1974); John Leubsdorf, *Constitutional Civil Procedure*, 63 TEX. L. REV. 579 (1984).

1. הסדרה הדוקה והגבלת היקף, המבנה והתוכן של כתבי הטענות

מדובר ככל הנראה במאפיין הבולט ביותר בפרק העוסק בכתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש, ודאי בזה שזוכה לתהודה ולא אחת לביקורת מצד עורכי דין פעילים בפרקטיקה.⁵ סיבת הדברים היא פשוטה: שלא כבעבר, התקנות החדשות קובעות סד מבני ותוכני מחייב לכל כתבי הטענות, כמו גם היקף מרבי שלהם. בהוראות אלה יש כדי לפגוע בחירות היחסית שהייתה מנת חלקם של מי שניסחו והגישו כתבי טענות על פי תקנות סדר הדין הוותיקות. בסדר דין ותיק זה נכללו מעט הגבלות מפורשות כאמור, ומנסחי כתבי הטענות שנהגו לפיהם היו חופשיים כמעט לגמרי לקבוע את היקף, את המבנה ואת התוכן של מסמכים אלה כרצונם.⁶

אלא שעובדת היתכנות הדברים לפי התקנות הוותיקות, כמו גם הפיכתם להרגל או לפרקטיקה מקובלת, אינה מנביעה בהכרח את היותם רצויים ולא את הפיכתם לפעולות שיש בהן כדי להיטיב עם בעלי הדין מושא הפלוגתא, עם בירוורו ההוגן והיעיל של ההליך ועם המערכת השיפוטית שאמונה על ניהולו של הליך זה ועל ההכרעה בו. זו הסיבה שהגבלות ממין זה מקובלות בשיטות משפט שונות בעולם, והן חלק בלתי נפרד מהוראות סדר הדין האזרחי שנוהגות שם.

בארצות הברית למשל יש שני סוגי הגבלות על אורך כתבי הטענות שמוגשים לבתי המשפט: ההגבלה האחת מעוגנת בכלל 8(a) לכללי סדר הדין האזרחי הפדראליים, הקובע סטנדרט עמום שלפיו כתבי הטענות נדרשים להכיל אמירות (statements או terms) בלשון הכוללת) שהן "קצרות ופשוטות" ("short and plain") בעניינים הנוגעים לסמכותו של בית המשפט, לעילות המקנות לתובע את הזכות לקבלת סעד ולטענות ההגנה שהנתבע מציג.⁷ ההגבלה השנייה נוגעת לאורך כתבי הטענות, והיא מעוגנת בהוראות דיוניות שונות במערכות המשפט המדינתיות ובמערכת המשפט הפדראלי גם יחד. הגבלה זו מגדירה את מספר העמודים או המילים או התווים המותרים לשימוש בעת הגשת מסמכים לבית המשפט, ובכלל זאת בהגשת כתבי הטענות.⁸ כך, באוקלהומה קובעים כללי הדיון בבית המשפט העליון כי היקף כתבי הטענות לא יעלה על 15 עמודים, ברווח כפול ובגודל דף

5 ראו למשל אבישי גרינצייג "תקנות סדר הדין האזרחי נכנסות לתוקף: מה חשיבותן? מדריך" גלובס <https://bit.ly/3H4rPAO> (3.1.2021).

6 להגבלות שהתקיימו בנוגע להגשת כתבי טענות על פי סדר הדין הוותיק, בעיקר בכל הנוגע להגשת מסמכי ערעור, ראו את הפירוט בה"ש 25 להלן.

7 Fed. R. Civ. P. 8(a).

8 בהערת אגב יוער כי בארצות הברית ניתן לזהות אף הוראות דיוניות שנוגעות לגודל הכתב ולהיקף המרווח שבין המילים בכתבי הטענות. הוראות אלה נוצרו נוכח ניסיון מר וארוך של מערכת בתי המשפט עם עורכי דין שניסו לתמרן בשיטתיות את הוראות הגבלת היקפם של כתבי הטענות. להרחבה, ראו Clifford S. Zimmerman, *A (Microsoft) Word to the Wise – Beware of Footnotes and Gray Areas: The Seventh Circuit Continues to Count Words*, 2 J. APP. PRAC. & PROCESS 205 (2000). להדגמת הדברים, באופן שבו הם מיושמים במערכת המשפט בטקסס, ראו להלן ה"ש 10.

מסוים בלבד; ⁹ בטקסס היקף כתבי הטענות המוגשים לבית המשפט לערעורים נבדק לפי מילים כשכתבי הטענות מוקלדים, ולפי עמודים כשהם אינם מוקלדים, הכול לפי סוג ההליך שמוגש לבית המשפט; ¹⁰ באוהיו קובעים הכללים כי כתבי הטענות המוגשים לבית המשפט המחוזי מוגבלים בעמודים, לפי סוג ההליך שנדון בבית המשפט; ¹¹ בדלאוור קובעים הכללים הגבלה על כתבי הטענות שמוגשים ל-Court of Chancery, לפי מילים. ¹² במישור הפדראלי בולטים בעיקר כללי הדיון הפדראליים בערעור, שקובעים מגבלת עמודים קשיחה בשילוב עם הגבלת מילים לכל הצדדים הנוגעים לדיון, ¹³ וכללי בית המשפט העליון הפדראלי, שמגדילים וקובעים טבלה ובה הגבלת מילים לכל סוג מסמך, ובכלל זה כתב טענות, המוגש לו. ¹⁴

יתרה מזאת, עיון בפסיקת בתי המשפט הדיוניים, המדינתיים והפדראליים, שעסקו בעניין זה בארצות הברית מעלה כי פסיקה זו מדגישה את חשיבותה המובהקת של העמידה בכללי הגבלת היקפם של כתבי הטענות, בהיותה משרתת הן את המתדיינים והן את בית המשפט. ¹⁵ מכיוון שכך, אכיפת הגבלה זו מקבלת ביטויים שונים בפסיקה האמריקנית:

- 9 Okla. Sup. Ct. R. 1.191(c) ("One original and fourteen (14) legible copies of the application, petition and brief shall be filed. The brief may not exceed fifteen (15) pages, 8 1/2" x 11" double spaced typed")
- 10 Tex. R. App. P. 9.4 (i)(2)(B) ("A brief and response in an appellate court (other than a brief under subparagraph (A)) and a petition and response in an original proceeding in the court of appeals: 15,000 words if computer-generated, and 50 pages if not. In a civil case in the court of appeals, the aggregate of all briefs filed by a party must not exceed 27,000 words if computer-generated, and 90 pages if not". בהקשר זה, ראו אף את פס' (B)-(G), המגבילות אף את היקף העמודים ומספר המילים בכל הנוגע לתשובות ולתגובות המוגשות לבית המשפט (שם). כללים אלה כוללים הוראות ברורות אף בעניין סוג וגודל הנייר שיוגש לבית המשפט, פרטי השוליים שיופיעו במסמך זה, הרווחים שהוא יכיל וגודל האותיות שבהן יכתב.
- 11 N.D. Ohio R. 7.1(f) ("Without prior approval of the Judicial Officer for good cause shown, memoranda relating to dispositive motions must not exceed ten (10) pages in length for expedited cases, twenty (20) pages for administrative, standard and unassigned cases, thirty (30) pages for complex cases, and forty (40) pages for mass tort cases")
- 12 Del. Ch. Ct. R. 171(f)(1) ("Without express permission of the Court, no main or answering brief or memorandum of points and authorities shall exceed 14,000 words, and no reply brief or memorandum of points and authorities shall exceed 8,000 words")
- 13 FED. R. APP. P. 32(a)(7)(A)-(B). ראו לעניין זה אף את כלל 32(f) בכללים אלה, הקובע אילו רכיבים בכתבי הטענות יוחרגו ממגבלת העמודים והמילים הקבועה ברישת כלל זה (שם).
- 14 SUP. CT. R. 33(1)(g) (לשון כלל 33 כולו). מדובר במלאכת מחשבת של ירידה לפרטים בכל הנוגע לאלה: סוג המסמך שיוגש לבית המשפט, גודלו, אפיונו, משקלו, צבעו, אורכו, טיב נספחיו, אופן כתיבתו ועוד ועוד.
- 15 Morgan v. S. Bend Cmty. Sch. Corp., 797 F.2d 471, 481 (7th Cir. 1986) ("The page limit is designed as much for the benefit of the litigants as for the benefit of the court. If extra pages mean stronger argument, enforcement of the page limit protects those who obey the rules. But extra pages may not be stronger argument. A limitation induces the advocate to write tight prose, (which helps his client's cause")

לעיתים מדובר באזהרות שיפוטיות מפני סילוק כתב הטענות שאינו עומד במגבלה זו,¹⁶ לעיתים מדובר בכפייה שיפוטית לתיקון כתב הטענות כדי שיעמוד במגבלת ההיקף;¹⁷ יש מקרים שבהם נתקבלה החלטה בדבר מחיקת חלק מכתב הטענות כדי שיהלום את מגבלת ההיקף הנדרש,¹⁸ ומקרים שבהם הוטל קנס על עורך הדין שניסח והגיש כתב טענות שלא עמד במגבלות ההיקף,¹⁹ יש גם מקרים שבהם מוטלת סנקציה חמורה – בדמות מחיקת כתב הטענות כולו – בשל אי-עמידה במגבלת ההיקף הנדרשת.²⁰

גם המשפט האנגלי כולל הסדרה והגבלות של היקפם ושל תוכניהם של כתבי הטענות, אף אם במתינות רבה במעט מזו שנגלתה במשפט האמריקני ובדקדקנות פחותה ממנו. תקנות סדר הדין האזרחי האנגליות מדגישות מספר פעמים את חובת הצדדים להציג בכתב טענותיהם טיעון תמציתי ("a concise statement").²¹ גם הוראות דיוניות שנוגעות להליכים משפטיים מסוימים (כדוגמת דיני משפחה, שירותי בריאות ציבורית וזכויות יוצרים) מחייבות את מנסחי כתבי הטענות לפעול בדומה לזה.²² הפסיקה האנגלית, ובכלל זאת אף בית הלורדים, כבר קבעה כי בכך מממשים הצדדים את חובתם לסייע לבית המשפט לעשות משפט.²³ מכיוון שכך, נקטו בתי המשפט האנגליים סנקציות של גינוי בעלי דין (עד כדי

16 כדוגמה מייצגת, ראו Lynn v. Romar Marina Club. L.L.C., No. 07-0173-KD-C, 2009 U.S. Dist. LEXIS 58500 (S.D. Ala. July 8, 2009).

17 ראו Vreeland v. Schwartz, No. 13-cv-03515-BNB, 2014 U.S. Dist. LEXIS 19749 (D. Colo. Feb. 18, 2014); Ghailani v. Holder, No. 14-cv-00041-BNB, 2014 U.S. Dist. LEXIS 15659 (D. Colo. Feb. 7, 2014); Barr v. Gee, No: 8:10-cv-430-T-23EAJ, 2010 U.S. Dist. LEXIS 40298 (M.D. Fla. Apr. 23, 2010); Ad v. Principi, No. 03-2067, 2004 U.S. App. Vet. Claims LEXIS 51 Rhoten v. Dickson, No. 04-4160-SAC, בהקשר זה ראו אף את (U.S. App. Vet. Cl. Feb. 3, 2004) 2006 U.S. Dist. LEXIS 53278, 1-3 (D. Kan. July 25, 2006) (בעניין זה דובר על חריגה מהיקף כתב הטענות הנדרש מבלי שהצד שכנגד טען נגדה. בית המשפט קבע כי בסמכותו להעלות את הסוגיה מיוזמתו, שהרי המגבלות המוטלות על כתבי הטענות משרתות לא רק את האינטרסים של בעלי הדין אלא אף את אלה של בית המשפט. בשל הדברים האלה הורה בית המשפט לצד שהפר את ההגבלה האמורה לתקן את כתב טענותיו בתוך פרק זמן קצוב, כדי שיעמוד בדרישת ההיקף המחייבת).

18 ראו למשל Iota Xi Chapter of Sigma Chi Fraternity v. Patterson, 566 F.3d 138, 149-150 (4th Cir. 2009).

19 ראו למשל Westinghouse Elec. Corp. v. NLRB, 809 F.2d 419, 425 (7th Cir. 1987).

20 ראו Atkins v. Nw. Airlines, Inc., 967 F.2d 1197, 1203 (8th Cir. 1992); Mangan v. Weinberger, 848 F.2d 909 (8th Cir. 1988) ראו גם In re Estate of Nettie K. Ray, 1990 Ok. Civ. App. 73, 804 P.2d 458.

21 בנוגע לכתב טענות בהליך אזרחי, ראו Civil Procedure Rules 1998 (CPR), r. 16.2(1)(a), 16.4(1)(a) (Eng.). בנוגע לכתב טענות בתביעות קניין רוחני ראו שם, בכלל 63.20(1).

22 לכלל הדיוני החל בענייני משפחה, ראו Family Procedure Rules 2010 (FPR), r. 9.14(5)(a) (Eng.). לכלל הדיוני החל בענייני בריאות ציבורית, ראו The National Health Service (Pharmaceutical Services) (Wales) Regulations 2020, WSI 2020/1073 (W. 241), r. 26(9) (Eng.). לכלל הדיוני החל בענייני זכויות יוצרים, ראו The Copyright Tribunal Rules 2010, r. 7(2)(a) (Eng.).

23 ראו Ashmore v. Corp. of Lloyd's, [1992] 1 W.L.R. 446, 453 (HL) (appeal taken from Eng.) ("The parties and particularly their legal advisers in any litigation are under a duty to co-operate with the court by chronological, brief and consistent pleadings which define the issues and leave

ביוש של ממש) שהגישו כתבי טענות ארוכים, הטילו הוצאות על בעלי דין שפעלו כאמור, הורו על תיקון כפוי של כתבי הטענות הארוכים, ובמקרים מסוימים אף הורו על מחיקת כתב הטענות הארוך כולו.²⁴

גם בישראל נהגו לפני התקנת תקנות סדר הדין האזרחי החדשות מספר הוראות שקבעו את הצורך בהגשת מסמכים שונים לבית המשפט באופן תמציתי.²⁵ לאורך שנים אף פעלו בתי המשפט, ובכללם בית המשפט העליון, לשרש את הפרקטיקה שאופיינה בהארכה שלא לצורך של כתבי טענות, בעיקר באמצעות השתתפות הוצאות לטובת אוצר המדינה.²⁶

the judge to draw his own conclusions about the merits when he hears the case. It is the duty of counsel to assist the judge by simplification and concentration and not to advance a multitude of ingenious arguments in the hope that out of ten bad points the judge will be capable of fashioning a winner" (Banque Financière de la Cité v. Westgate Ins. Co., [1991] 2 A.C. 249, 280 (H.L.) (appeal taken from Eng.)).

24 להרחבה בעניין גישת בתי המשפט האנגליים לסוגיה, ולפירוט בעניין סוג הסנקציות הנקוטות ואופן הטלתן, ראו Hague Plant Ltd. v. Hague, [2014] EWHC (Ch) 568; Mortgage Agency Servs. No. Four Ltd. v. Alomo Solicitors, [2011] EWHC B22 (Mercantile) Kor. Nat'l Ins. Corp. v. Allianz Glob. Corp. & Specialty AG, [2007] EWHC (Comm) 1744; Dunn v. Glass Sys. (UK) Ltd., [2007] EWHC (QB) B2 Mortgage (שם, פס' 25), כי סנקציות אלה הן בבחינת ריכוך היחס שלו זכו עורכי דין שפעלו בדומה לזה בתקופה האליזבתנית. בעשותו כן הוא מגדיל ומביא פרטי מקרה משנת 1596 שבו נפסק כי עורך דין שהגיש כתב טענות ארוך ומיותר היה חשוף למאסר, לביוש פומבי ולקנס כבד, בשל הפגיעה והנזק שפעולה מעין זו יצרה ויוצרת לצדדים המתדיינים, להליך השיפוטי ולמערכת המשפט.

25 כאמור לעיל, דובר במספר מצומצם יחסית של הוראות דיוניות, שעסקו בעיקר בשלב הערעור בהליך האזרחי, ולכן הקנו לבעלי הדין ולבאי כוחם חירות יחסית בעיצוב כתבי הטענות עד לשלב זה. לפירוט בדבר הוראות אלה, ראו תק' 403(א), 406(ב), 414, 446(ב), 465(א) ו-ג) לתקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות. כשדובר בהליך עצמו צומצמו המגבלות לכאלה שעוסקות בעיקר בצורת כתבי הטענות, אך לא במבנה, בתוכן ובהיקף שלהם (ראו שם, בתק' 68). סדר הדין החדש העביר את פירוט הדברים הנוגעים לצורת כתבי הטענות מתקנות הדיון לילקוט הפרסומים. ראו הוראת נוהל של מנהל בתי המשפט 18-4 "צורת מסמך ומבנהו לפי תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018" (16.12.2020), "י"פ התשפ"א 4285.

26 להרחבה ולפירוט, לרבות בנוגע למקורות הנורמטיביים שלפיהם הוטלו הוצאות מסוג זה במקרים האמורים, ראו רע"א 1671/15 אלמליח נ' עיריית לוד, פס' 8 להחלטה (נבו 17.5.2015); רע"א 1514/06 תדיראן מוצרי צריכה נ' שאל (נבו 24.4.2006). בית המשפט העליון הרחיב בעניין, ברע"א 615/11 סופר מדיק (מדיק לייט) נ' Anton Hubner CMBH & Co. KG, פס' 4 להחלטה (נבו 27.3.2011) ("כל המצוי בנעשה בבתי המשפט מודע לכך שבצד גידול במשקל הסגולי של הליכים (ובלא קשר למספרם של ההליכים המוגשים) קיימת תופעה של כתבי טענות, תצהירים, נספחים וכיו"ב המשתרעים על פני עוד ועוד עמודים. נתקלים אנו במסמכים בעלי היקף גדול והולך. במילים אחרות, הניירת מתרבה ומתרבה. שאלה מעניינת היא מה הסיבה לגידול הנמשך בהיקפם של המסמכים המוגשים. יהיו כאלה שיאמרו שהאשם הוא באמצעים הטכנולוגיים המשתכללים מעת לעת, מכונות צילום מהירות ומחשבים, לרבות האפשרות של 'גזור' (cut) ו'הדבק' (paste). ניתן להעלות השערות נוספות לגבי הסיבות לתופעה, אך דומה שלא ניתן לחלוק על עצם קיומה. אילו נעשתה בדיקה השוואתית, אין לי ספק שהממצא הברור היה שכתב טענות ממוצע דהיום הינו ארוך בהרבה מזה שהיה מוגש לפני שנים. תלונה חוזרת ונשנית של שופטים, ומדובר בתלונה מוצדקת, היא כי לעתים מוגשים כתבי טענות ושאר מסמכים באורך בלתי סביר. יש אף הטוענים, במידה מסוימת של בדיחות, המהולה ברצינות, שיש למדוד את המסמכים על פי משקלם ולא במספר העמודים. אין בכוונתי לומר שהדבר קורה בכל הליך, אך אין ספק שהתופעה קיימת

ההסדרה המצויה בתקנות סדר הדין האזרחי החדשות, המאופיינת בהגבלה קשיחה של כתבי הטענות, אינה מבטאת אפוא משטר דיוני חלוצי או מהפכני אלא כזה שמאמץ רעיון קיים, שכבר החל את דרכו במובן מסוים עוד הרבה לפני שתקנות חדשות אלה נכנסו לתוקפן. החידוש המשמעותי של התקנות החדשות מצוי אפוא בתחימה ההדוקה והקשיחה של ניסוח כתבי הטענות ועריכתם, שעתה יידרשו לעמוד בשלושה מישורי אסדרה שונים. הנה הם פני הדברים.

(א) הסדרת מבנה כתבי הטענות

שלא כבעבר, סדר הדין האזרחי החדש מסדיר את מבנה כתבי הטענות שיוגשו לבית המשפט בידי בעלי הדין. התקנות החדשות קובעות כי כתבי תביעה וכתבי הגנה יכללו שלושה חלקים בלבד, על פי הסדר הזה: כותרת, תמצית הטענות ופירוט הטענות.²⁷ מבנה זה יחול גם על הודעות לצד שלישי ועל כתב הגנה של צד שלישי.²⁸ הוא לא יחול על כתב תשובה, בשל היקפו המצומצם של מסמך זה (שלושה עמודים בלבד).²⁹ הוא לא יחול אף על כתבי הטענות בהליך הדיון המהיר, בשל הסכום או השווי המצומצם של תביעות המתבררות בהליך זה, כמו גם בשל אופיו המהיר של ההליך.³⁰ עוד יש לציין בהקשר זה כי בשונה מהסטנדרט העמום שנהג בעבר במסמכי הערעור המוגשים לבית המשפט,³¹ התקנות החדשות מסדירות את מבנה כתבי הערעור ואת המבנה של כתבי בקשות רשות הערעור שיכללו שני חלקים בלבד, לפי הסדר הזה: כותרת וגוף הערעור.³²

(ב) תחימת היקף כתבי הטענות

גם כשהדברים נוגעים להיקף כתבי הטענות שמוגשים לבית המשפט קובע סדר הדין האזרחי החדש תחימה נוקשה, בשונה מסדר הדין שנהג עובר להחלתו. התקנות החדשות קובעות את ההיקף המרבי של כל כתבי הטענות בכל שלבי הדיון האזרחי: היקף כתבי תביעה וכתבי הגנה, כמו גם כתבי הטענות בהודעות לצד שלישי, תחומים לפי הטריבונול שאליו הם עתידים להיות מוגשים ולפי אופי התביעה והסעד הנדרש בה.³³ כך נקבע גם בכל הנוגע

ומתגברת ומכבידה היא על תפקודם של בתי המשפט. אין להלין על כך באופן כללי אלא באותם מקרים, והם אינם מעטים, בהם אין מתאם בין המשקל הסגולי של העניין לבין היקפם של המסמכים המוגשים. היינו, כאשר אורכם של המסמכים (שלא לומר משקלם) חורג מכל פרופורציה".

27 תק' 9 (ג) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

28 שם, בתק' 23 (א).

29 שם, בתק' 18 (ב).

30 למאפייניו הייחודיים של הליך זה, ראו את הוראות פרק י"ב לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

31 בעבר נדרשו בעלי הדין לנסח את כתבי הערעור "באופן תמציתי", מבלי שניתנה הנחיה ברורה אשר למבנה (ובכלל זה אף לתוכן) של אותה תמציתיות נדרשת. לפירוט ההוראות על פי סדר הדין הוותיק, ראו לעיל ה"ש 25.

32 תק' 134 (א) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

33 לעניין כתבי תביעה וכתבי הגנה, ראו שם, בתק' 9 (ד). לעניין כתבי הטענות בהליכי צד שלישי, ראו שם בתק' 23 (א).

לכתבי ערעור, לבקשות רשות ערעור ולהגשת תשובה בכתב לערעור.³⁴ הגיון קביעה זו מבוסס על הנחת הקירוב (פרוקסי) שלפיה ככל שהטריבונול שאליו מוגשים כתבי הטענות הללו גבוה יותר, כך סביר יותר להניח כי הם סבים על סוגיות שמידת הקושי, המורכבות והחשיבות שביסוד בירורם גדולה יותר, ולכן קיימת הצדקה להרחיב את ההיקף המותר של כתבי טענות אלה. צידו השני של המטבע מובן מאליו: כשכתבי טענות אלה מיועדים להיות מוגשים לטריבונול נמוך, גדלה הסבירות שלפיה הם עוסקים בעניינים שמידת המורכבות, הקושי והחשיבות שבהם קטנה יותר, ולכן מוצדק לצמצם את היקפם.³⁵

בשונה מהאמור לעיל, היקף כתבי תשובה הוא אחיד – היינו הוא אינו תלוי בזהות הטריבונול שאליו הוא מוגש, בטיב העניין מושא המחלוקת או בסעד המבוקש – וכאמור הוא מצומצם מאוד בהיקפו בשל אופיו של כתב טענות זה.³⁶ גם היקף בקשות הביניים שמוגשות במהלך בירור התביעה אינו תלוי בזהות הטריבונול שאליו מוגשת הבקשה ולא בטיב התביעה ובסעד שנדרש בה.³⁷

(ג) הגבלת תוכן כתבי הטענות

עוד הגבלה חשובה של סדר הדין האזרחי החדש בכל הנוגע לכתבי הטענות נוגעת לתוכנם של מסמכים אלה. התקנות החדשות קובעות מה יכתב, ומה לא יכתב, בכל חלק וחלק שמרכיב את כתבי הטענות המוגשים לבית המשפט בכל שלב בהליך האזרחי. כתבי תביעה וכתבי הגנה, כמו גם כתבי הטענות בהודעות לצד שלישי וכתבי הערעור, מחויבים להיות ממוקדים בפרטים מסוימים, ובהם בלבד, שיש בהם כדי לאפשר לבית המשפט לעמוד על זהות בעלי הדין ובאי כוחם, על טיב המחלוקת שבין הצדדים, על עילת התביעה, על הסעד המבוקש, ומספר טענות מצומצם שיאפשר לבית המשפט לעמוד על עמדת הצדדים עובר להופעתם לפניו.³⁸ לעילות התביעה (ובעיקר לאיחוד מספר עילות כלפי נתבע אחד בשל מסכת עובדות אחת) ולסעדי התביעה (ובעיקר לצורך לכלול בכתב התביעה את כל הסעדים בגין עילת תביעה אחת) הוקדשו תקנות ייעודיות,³⁹ שינותחו בתת-פרק 4.א שלהלן.

נוסף על זה, סדר הדין החדש קובע הגבלה על התוכן ועל המועד שבו בעלי הדין רשאים להעלות טענות משפטיות בכתבי הטענות שאותם הם מגישים לבית המשפט. כך, אסורה

34 שם, בתק' 134(א)(3), 140(א)(1).

35 מבחן דומה נוהג בדין הדיוני בישראל בכל הנוגע לחלוקת הסמכות העניינית בין בתי המשפט האזרחיים. להרחבה, ראו רע"א 6500/19 גבריאל נ' אשר, פס" 18 (נבו 7.5.2020).

36 תק' 18(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

37 שם, בתק' 50(5). בכגון דא הוחרג היקפה של בקשה למתן סעד זמני, בשל אופייה של בקשה זו וכן בשל התנאים והדרישות הייעודיות שבהם נדרש לעמוד מבקש בקשה זו. תנאים ודרישות אלה הם שונים מהדרישות שבהן נדרש לעמוד מגיש בקשת ביניים שאינה בקשה למתן סעד זמני, ויש בהן כדי להצדיק את הארכת היקף כתב הבקשה. לפירוט התנאים הנוגעים לבקשה למתן סעד זמני, ראו את הוראות פרק ט' לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

38 אשר לכתבי תביעה וכתבי הגנה, ראו שם, בתק' 10–14. אשר לכתב תשובה, ראו שם, בתק' 18(א). אשר לכתבי הטענות בהודעה לצד שלישי, ראו שם, בתק' 23(א). אשר לכתבי הערעור, ראו שם, בתק' 134(א)(1)–(2).

39 שם, בתק' 24–25.

העלאת טענה עובדתית סותרת או חלופית; תחומה היכולת להעלות טענות מקדמיות בכתב ההגנה; וממוקדת האפשרות להציג טענות חוסר סמכות וטענות הנוגעות לתניות שיפוט זר ופורום לא נאות בשלבי דיון מסוימים בהליך, ורק בהם.⁴⁰

לבסוף עוגנה פסיקתו של בית המשפט העליון בעניין שמירת הלשון בכתב הטענות, כדי שזו לא תהא מבזה, מבישה או משתלחת.⁴¹ הוראה זו לא רק עוסקת בתוכן המותר והאסור לכתיבה בכתבי הטענות, אלא גם מרחיבה את היריעה לכיוון סגנון כתיבתו של תוכן זה, בחייבה את המתדיינים ובעיקר את באי כוחם הן לסגנון התנסחות מאופק ומכבד והן להימנעות מהתנסחות מזלזלת שאינה מכבדת את קהילת השיח המשפטי ואת בית המשפט. בהסדרת כתבי הטענות בשלושה מישורים אלה – מבנה, היקף ותוכן – כפופים בעלי הדין לא רק להוראות בדבר האסור והמותר בכתיבה ובהגשה לבית המשפט, אלא אף לסנקציה שלא הופיעה בסדר הדין הוותיק: אי-קבלת מסמך. על פי ההוראה החדשה, מסמכים, ובהם כתב טענות שחורג מדרישות התקנות, לא יועברו לבית המשפט וייעצרו הלכה למעשה על שולחנו של המזכיר המשפטי, שתפקידו לוודא את יישומה ואת אכיפתה של הוראת התקנות הנוגעות לכתבי הטענות.⁴²

2. העמקת משטר כתבי הטענות המיידעים

ממבט על ניתן להבחין בין שני סוגים של משטרים דיוניים שמאפיינים עקרונית כתבי טענות: האחד ידוע בשמו "כתבי טענות מיידעים" (notice pleading), והשני מוכר בכינויו "כתבי טענות מפורטים" (Fact pleading).⁴³ כתבי טענות מהסוג הראשון דורשים מבעלי הדין סטנדרט מצומצם של פירוט עובדתי ומחייבים אותם אך לתיאור תמציתי של הפרטים הרלוונטיים הנוגעים לפלוגתא (כדוגמת זהות הצדדים וסמכות בית המשפט), לעילת התביעה (או לטענת ההגנה) ולסעד המבוקש (או לטענת ההגנה בעניין סעד זה). תכליתם של כתבי טענות מסוג זה אינה לברר את טענות הצדדים או את דיות ראיות כל אחד מהם, אלא אך ליידע את בר הפלוגתא בדבר הגשת התביעה ובדבר מאפייניה הראשוניים מבחינה עובדתית ומשפטית. מכאן שמם. להבדיל, כתבי טענות מהסוג השני מבקשים, כשם, להעניק למתדיינים מידע רב על אודות הפלוגתא שביניהם, לרבות העמקה במאפייניהם

40 שם, בתק' 27–29.

41 שם, בתק' 32. כאמור, תקנה זו מעגנת את פסיקתו של בית המשפט העליון בעניין. להרחבה, ראו על"ע 9/89 יובל נ' הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בבאר שבע, פ"ד מדר (1) 705 (1990); על"ע 10/81 הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל-אביב-יפו נ' פלוני, פ"ד לו (3) 379 (1982); על"ע 6039/93 הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל אביב נ' סעריה, פ"ד מט (5) 733 (1996).

42 תק' 33 (א) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות. כשבעל הדין אינו מיוצג, קובעת ההוראה כי המזכיר המשפטי יפרט את הפעולות שעל בעל הדין לנקוט על מנת לרפא את הפגם הדיוני (ראו שם, בתק' 33(ג)).

43 להרחבה, ראו רוזן-צבי, לעיל ה"ש 3, בעמ' 383.

המשפטיים והעובדתיים של עילות התביעה, של אמצעי הוכחתן, של סיכויי ההצלחה של ההליך ושל הסעד הנדרש בו.⁴⁴

ההבדלים בין שני סוגי כתבי הטענות ברורים: כתבי טענות מפורטים דורשים מבעלי הדין עבודה מדוקדקת ומאומצת עובר להגשתם לבית המשפט, דבר שיש בו כדי להכביד על בעלי דין מוגבלים באמצעים או לא מיוצגים, לעיתים עד כדי הערמת קושי בעצם הכניסה לבית המשפט ולכן באפשרות מימוש הזכויות המהותיות באמצעות ההליך האזרחי. בעיקר אמורים הדברים מקום שבו מידע או ראיות הנדרשים לצורך אישוש התביעה או ההגנה קשים להשגה (אם משום שהם מצויים בידי הצד שכנגד ואם משום שהצד הנדרש להם אינו יודע כלל על קיומם עד לשלב הגילוי המוקדם). מנגד, כתבי טענות מסוג זה מעניקים למתדיינים, ובעיקר לבית המשפט, תמונת מצב מדויקת יחסית של הפלוגתא כבר בשלב בירורה הראשוני. מצב דברים זה מאפשר לצדדים לשקול את צעדיהם בהליך באופן מושכל (למשל בשאלה אם פניהם לפשרה או להתמודדות משפטית), ולבית המשפט את האפשרות לעמוד על טיב התביעה וטיב ההגנה עוד בטרם החל הדיון המשפטי (ולכן להגדיל את יכולתו לסלק על הסף תביעות שאין בהן ממש, ובכך לחסוך במשאבים פרטיים וציבוריים שאין הצדקה בהוצאתם). להבדיל, כתבי טענות מיידעים מאפשרים לבעלי הדין כניסה נדיבה יותר בשערי בית המשפט, גם כשהעובדות כהווייתן אינן ברורות להם עד תום או שחלק מהראיות אינן מצויות בידיהם. מכיוון שכך, הם מצמצמים את הסיכויים לסילוק תביעות על הסף ובד בבד מגדילים את פוטנציאל העומס על מערכת המשפט. לתוצאה זו משמעויות כבדות משקל על הגדלת העלויות האישיות והציבוריות הכרוכות במצב דברים זה, כמו גם בהגדלת הפוטנציאל להגשת תביעות סרק.⁴⁵

התקנות הוותיקות עיצבו לאורך שנים משטר שנטה במובהק לכיוון כתבי טענות מיידעים, בוודאי כשדובר בסדר הדין הרגיל. אוסף לא מבוטל של הוראות בתקנות אלה קבע כי כתבי הטענות יכילו רק את העובדות שעליהן מסתמכים בעלי הדין ולא את הראיות הבאות להוכיח עובדות אלה.⁴⁶ בעלי הדין נדרשו, בעודם מנסחים את כתבי הטענות, אך לתיאור עובדתי מינימלי של רכיבי טיעוניהם ללא צורך בפירוט או בהעמקה של אמצעי ההוכחה או ההפרכה שהם ינקטו בהמשך ההליך.⁴⁷

סדר הדין האזרחי החדש שומר על מצב דברים זה ואף מעמיק אותו. התקנות החדשות קובעות במפורש כי כתבי הטענות יכילו תיאור תמציתי של בעלי הדין, של הסעד המבוקש ושל העובדות שמבססות את טענות התביעה או ההגנה, כמו גם את סמכותו של בית המשפט.⁴⁸ כך גם לגבי תביעה שכנגד והודעה לצד שלישי.⁴⁹ עינינו הרואות: בעלי הדין

44 להרחבה, לרבות בכל הנוגע למעבר של המשפט הדיוני הפדראלי האמריקני לסטנדרט מפורט, ולכן מחמיר יותר, של כתבי טענות, ראו ערן טאוסג' "הפירוט העובדתי הנדרש בכתבי טענות והסטנדרט הראוי לסילוק תביעה על הסף בהיעדר עילה" **עלי משפט** ט 111, 119–130 (התשע"א).

45 להרחבה בעניין סוגי כתבי הטענות, לרבות בכל הנוגע למשמעויות האישיות והחברתיות של כל אחד מהם, ראו A. Benjamin Spencer, *Understanding Pleading Doctrine*, 108 MICH. L. REV. 1 (2009); A. Benjamin Spencer, *Plausibility Pleading*, 49 B. C. L. REV. 431 (2008).

46 ראו למשל את לשון תק' 9(5) ו-71 לתקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות.

47 להרחבה, לרבות בעניין גישת הפסיקה לסוגיה, ראו טאוסג', לעיל ה"ש 44, בעמ' 112–119.

48 ראו את לשון תק' 11 ו-13 לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

נדרשים אך לתיאור קצר של העובדות המכוננות את רכיבי תביעתם או הגנתם, אך לא לפירוט המסד המשפטי של תביעה זו, לא לדין בסיכויי ההצלחה של טענותיהם ולא להצגת ראיות או אמצעים להוכחת טענות אלה.⁵⁰

יתרה מזאת, ההוראה הדיונית שהטילה על הצדדים, על פי התקנות הוותיקות, דרישת פירוט מוגברת בכתב הטענות כשבעל הדין טוען טענת מצג שווא, תרמית או זדון בוטלה בתקנות החדשות ואינה קיימת עוד על פי סדר הדין החדש.⁵¹ גם ההוראות הדיוניות שהטילו על הצדדים, על פי התקנות הוותיקות, דרישה להעלאת טענת ידיעה, כוונה ומרמה או הצגת טענת קיום חוזה או קשר בין בעלי הדין, בוטלו בתקנות החדשות ואינן עוד חלק מסדר הדין החדש.⁵²

תוצאת הדברים היא אפוא ברורה: סדר הדין האזרחי החדש מבקש לעצב משטר כתבי טענות מיידעים, שיתווה עבור המתדיינים נורמה מצומצמת וממוקדת של תיאור עובדתי ראשוני בלבד ללא הדרישות הנלוות לכתבי טענות מפורטים. מלבד מתן אפשרות נרחבת לבוא בשערי בית המשפט ולעמוד על זכויות מהותיות, יש בסדר דין זה אף קביעה הנוגעת לסטנדרט סילוק כתבי הטענות על הסף שעתידי להתקיים לפיו: אם סף הכניסה בשערי בית המשפט הוא נמוך, הרי שרף סילוק התביעות על הסף אמור להיות גבוה במובהק, היינו כזה שמתקיים במקרים המעטים והספורים המפורטים במפורש בתקנות. דרך המלך של סילוק זה היא מחיקה על הסף.⁵³ דחייה על הסף, שמשמעותה נעילת דלתות בית המשפט בפני התובע, היא לשיטת סדר הדין החדש בבחינת חריג השמור למצבי קיצון בלבד.⁵⁴ על משמעות העומק של הדברים יורחב בהמשכו של המאמר.

3. חיזוק הדרישה להתמקדות בליבת הפלוגתא שבין הצדדים

ההתמקדות בלב הסכסוך שבין הצדדים להליך האזרחי הייתה אחד מיעדיו של מערך כתבי הטענות בסדר הדין הוותיק. לצורך כך קבע סדר דין זה רשימה סגורה של עניינים שיופיעו בכתב התביעה ובכתב ההגנה (מבלי לאפשר פירוט אלא בעניינים אלה),⁵⁵ אפשר צירופים

49 לעניין תביעה שכנגד ראו שם, בתק' 21(ב). לעניין הודעה לצד שלישי, ראו שם, בתק' 23(א).
 50 דרישה מעין זו אינה קיימת בשלב הגשת כתבי הטענות אלא לאחריו, בעת שבעל הדין מגיש את רשימת בקשותיו. אז מורות התקנות כי עליו לציין את סוג הבקשה ולפרט בתמצית את עניינה, לרבות את הראיות שהוא מבקש להביא בתמיכה לה. ראו תק' 49(ה) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות. כאמור, דרישה זו אינה נוגעת להגשת כתבי הטענות אלא לשלב שלאחר הגשתם. מכאן שהיא אינה משפיעה על עצם הכניסה להליך האזרחי, אלא מופעלת על הצדדים להליך זה לאחר שהפכו לבעלי דין בו.
 51 תק' 78 לתקנות סדר הדין הוותיקות. הוראה דומה אינה קיימת בתקנות החדשות.
 52 שם, בתק' 77 ו-79.
 53 תק' 41 לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.
 54 ובלשון כותרת תקנה 43 לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות, "דחיית תביעה במקרים מיוחדים". בכך עיגנה התקנה את פסיקתו רבת השנים של בית המשפט העליון בסוגיה זו. ראו ע"א 8945/09 לוינ' נ' דיסקונט ישראל שוקי הון והשקעות בע"מ, פס' 4 (נבו 5.5.2011); ע"א 5634/05 צוקית הכרמל פרוייקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ, פס' יד (נבו 4.6.2007).
 55 ראו את לשון תק' 9 רישא לתקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות ("ואלה הפרטים שיכיל כתב תביעה, וחוזן מן האמור בתקנות להלן לא יכיל אלא פרטים אלה").

ושינויים של בעלי דין בהליך,⁵⁶ ואף העניק לצדדים ולבית המשפט את האפשרות לתקן את כתבי הטענות כך שיהיה בהם כדי להצביע על עיקר הפלוגתא שבה יש להכריע.⁵⁷ סדר הדין האזרחי החדש לא רק ששימר את כל האמצעים האמורים, הוא אף נקט שלושה אמצעים נוספים על מנת לחזק את דרישת ההתמקדות במרכז הסכסוך שבין הצדדים: ראשית הוא נקט לשון מפורשת, בבחינת צורך, שיש בה כדי להצהיר מה נדרשים הצדדים להליך להעמיד בחלק הארי של כתב הטענות: "חלקו השלישי של כתב הטענות יכול את פירוט העובדות המשמשות יסוד לכתב הטענות וכל מידע נוסף, שתכליתו לסייע בהבהרת המחלוקת ובמיקוד הפלוגתות שבין בעלי הדין".⁵⁸ אמירה זו היא בחזקת הצהרת כוונות, מפה ומצפן הן עבור בעלי הדין והן עבור בית המשפט לאמור כי על כתבי הטענות לעסוק בסכסוך הדורש הכרעה ולא בכל עניין אחר שאין מקומו במסמך זה. שנית, ובהמשך לכך, סדר הדין האזרחי החדש קובע מספר הוראות שלא הופיעו בסדר הדין הוותיק שיש בהן כדי לחתור ליישום מטרה זו הלכה למעשה. כזו היא ההוראה שלפיה כתבי הטענות נדרשים לעמוד במגבלת עמודים קשיחה.⁵⁹ כזו היא אף הקביעה שלפיה יש לנסח את כתבי הטענות באופן שתוכנם יוגבל לעניינים מסוימים בלבד.⁶⁰ שתי הוראות אלה, שנדונו בתת-הפרק הראשון של חלק זה, מבקשות להפוך את כתבי הטענות לא רק לכאלה שמנוסחים באופן מדויק, תמציתי ובהיר, ולא רק למנוע את התופעה שלפיה מסמכים אלה כוללים תילי תילים של עמודים מיותרים וארוכים, אלא אף כדי לקדם התמקדות בעיקר הסכסוך שבין הצדדים להליך, ובכך לעצב הליך זה באופן שיאפשר בירור הוגן ויעיל בסוגיות העיקריות הדרושות להכרעה.

שלישית ואחרונה, סדר הדין החדש השמיט בכוונת מכוון מספר הוראות שנהגו בתקנות הוותיקות שהיו עלולות לסכל את יישום הדרישה להתמקדות בליבת הפלוגתא בין הצדדים, או למצער להקשות את ביצועה. כאלה הן ההוראות שעסקו בחובת הפירוט הנוגעת לטענת מצג שווא, לתרמית או לזדון, ובדרישת העלאת טענת ידיעה, כוונה ומרמה או בהצגת טענת קיום חוזה או קשר בין בעלי הדין, ושנדונו בתת-הפרק הקודם.⁶¹ לשיטת סדר הדין החדש, יש בניכוח הוראות אלה כדי להגדיל את הסיכויים לטיוב הניסוח של כתבי הטענות, כדי שאלה אכן יתמקדו בלב הסיבה שבגינה הוגשה התובענה לבית המשפט, ולכן אינן להן עוד מקום בתקנות הדין.

מערך כתבי הטענות בסדר הדין החדש מבקש אפוא לנטרל ככל הניתן מכשולים בדרך לזיקוק הפלוגתאות בכתבי הטענות, לנקות ככל האפשר "רעשי רקע" שיש בהם כדי להאפיל, ולא להבהיר, להתפרש ולא להתמקד. לצורך כך הוא נוקט אמצעים אקטיביים שיש בהם הן שימור הוראות ותיקות שחותרות להשגת מטרה זו והן יצירת הסדרים חדשים שמבקשים להגדיל את סיכויי מימושה.

56 שם, בתק' 21–26.

57 שם, בתק' 91–96.

58 תק' 14 (א) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

59 שם, בתק' 9 (ד).

60 שם, בתק' 10–14.

61 תק' 77–79 לתקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות. השוו להוראת תק' 89 לתקנות אלו, גם היא הוראה שאינה קיימת עוד בתקנות החדשות.

4. צמצום שיקול דעת התובע באשר למיצוי עילות וסעדים

סדר הדין הוותיק העניק לתובע את האפשרות, היינו את היכולת לבחור, לאחד מספר עילות תביעה נגד נתבע: רצה התובע – היה יכול לבחור באיחוד כאמור; לא רצה – היה יכול להגיש תביעה עצמאית בגין כל עילת תביעה.⁶² בהמשך לכך מקום שבו הנביעה עילת תביעה אחת מספר סעדים היה תובע יכול, לפי התקנות הוותיקות, לבחור אם לתבוע את כולם או את מקצתם, ואם לא תבע את כולם, נזקק לאישור בית המשפט על מנת לתבוע סעד שלא תבע.⁶³

סדר הדין החדש הופך מצב דברים זה על ראשו. עתה התובע חייב לאחד בכתב תביעה אחד את כל עילות התביעה שקמות לו כלפי נתבע אחד בגין אותה מסכת עובדות.⁶⁴ הוא איננו רשאי לפצל את עילות התביעה הללו ולהגיש תביעה עצמאית בגין כל אחת ממנה. הוא אף אינו רשאי להשמיט עילת תביעה שקמה לו בשל אותה מסכת עובדות. בהמשך לכך, מקום שבו עילת תביעה אחת מנביעה מספר סעדים התובע חייב לכלול בכתב התביעה את כל הסעדים שאותם הוא מבקש בשל עילה זו, והוא רשאי לפצלם אך באישור בית המשפט או אם הדין מתיר זאת.⁶⁵

התקנות החדשות יוצרות אפוא חידוש של ממש: צירוף העילות והסעדים מצמצם את שיקול דעתו של התובע, שהיה מנת חלקו לפי התקנות הוותיקות, מתוך מטרה לכונן הליך אחד, שלם ומלא, שעתידי לפתור את מכלול הסכסוך המתקיים בין בעלי הדין. בבסיס מטרה זו קיים הרצון לקדם את עקרון סופיות הדיון, לחסוך במשאבים פרטיים וציבוריים (בעיקר זמן וכסף), להפחית את מספר התיקים שמוגשים לבית המשפט, למנוע את הטרדתו (כמו גם את החשש מפני תביעה) של נתבע-בכוח מספר פעמים בגין אירוע אחד ולאייץ את הסיכון שבקיום הכרעות סותרות בגין אותו אירוע, מצב דברים שהיה יכול להתקיים לפי הדין הקודם בשל היכולת לבצע פיצול עילות לפי שיקול דעתו של התובע.

ב. נפקותו של מערך כתבי הטענות החדש: יתרונות וחסרונות

הדיון שנערך לעיל הצביע על שתי מגמות עומק סדר הדין החדש מנביע במצטבר: האחת, חיזוק היסודות האינקוויזיטוריים בהליך וצמצום שיקול הדעת ויכולת הפעולה של בעלי הדין בעיצוב כתבי טענותיהם; השנייה באה לידי ביטוי בהרחבת יכולת הכניסה לבית המשפט, בהגבהת סף סילוק התביעות על הסף ובהגדלת הסיכון להעמסת המערכת בתביעות, לרבות כאלה שאין תוחלת חיובית בבירורן. למגמות אלה מספר משמעויות חשובות הן בנוגע למתדיינים בכוח ובפועל בהליך החדש והן בנוגע למערך בירור הסכסוכים האזרחי בכללותו. הנה הם פני הדברים.

62 תק' 46(א) לתקנות סדר הדין האזרחי הוותיקות.

63 שם, בתק' 45.

64 תק' 24 לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

65 שם, בתק' 25(ב).

1. השפעה מסתברת על ההליך, על ניהולו ועל משכו

מעריך כתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש דורש מבעלי הדין השקעת עבודה מאומצת ומדויקת עובר להגשת כתב טענותיהם, בוודאי יותר מזו שהושקעה בסדר הדין הוותיק. עתה לא ניתן עוד לנסח את כתב הטענות כלאחר יד, להשליך למסמך זה כמה רעיונות בסדר אקראי ולהמשיך בדרכנו משל לא אירע דבר. סדר דין חדש זה דורש ממנסחי כתב הטענות הכרה מוקדמת של פרטים (ובמידה מסוימת אף בירור מסודר שלהם); חשיבה סדורה על אודות עילת התביעה או ההגנה, הסעד הרלוונטי והטיעונים שאותם הם מבקשים להעביר לצד שכנגד ולבית המשפט; ואופן כתיבה שיהא בו כדי דיוק, ליטוש וזיקוק של עמדתם הדינונית בסכסוך זה.

דרישות אלה מצמצמות את מרחב הפעולה הפוטנציאלי של המתדיינים ובאי כוחם, בוודאי ביחס לזה שהתקיים בעבר. הן אף מחייבות בעלי דין אלה לדרישות דינוניות שלא נהגו קודם לכן. בטווח הקצר הדבר עלול להיתפס כבעייתי, בעיקר עבור מי שאינו אמוץ על התנהלות מסוג זה בשל חולשתו היחסית או משום שאינו מיוצג. בדיוק לשם כך קובע סדר הדין החדש כמה וכמה הוראות שיש בהן כדי ליידע ולהנחות בעלי דין מסוג זה באשר לדרך שבה יוכלו להביא את דברם לפני בית המשפט כשהוא שלם והוגן.⁶⁶

אבל בטווח הארוך אנו צפויים להתנהל בהליך שבו יוגשו כתבי טענות מצומצמים בהיקפם (בוודאי ביחס לעבר), בעלי מבנה אחיד, שעוסקים במספר קבוע וממוקד של עניינים מסוימים. מעריך זה יאפשר הן לבעלי הדין והן לבית המשפט זיהוי מהיר, נכון ויעיל יותר של הפלוגתאות המצויות במחלוקת בין הצדדים; הוא יאפשר לצדדים ולבית המשפט להבין, כבר בשלב מוקדם מאוד של ההליך, את מערך היחסים שהתקיים בעבר ושמתיקיים בעת הגשת כתבי הטענות בין בעלי הדין בעניין פלוגתא זו; הוא יעניק לצדדים להליך זה את היכולת להבין נכון יותר מבעבר מהם הסיכויים ומהם הסיכונים שעומדים בפניהם, וכך לשקול באופן מושכל את רצונם לסיים את הסכסוך בפשרה או לפנות למערכה דינונית ארוכה; והוא יסייע לבעלי דין שבחרו בדרך המערכה המשפטית להכין ברצינות ובשיטתיות את דרכם בהליך עתידי זה. מסיבה אחרונה זו הוא אף צפוי לקצר את משך ההליך המשפטי, או למצער לאפשר לבית המשפט לחתור לקיצורו נוכח טיב הסכסוך ומהות טענות הצדדים.

2. עידוד פשרות והעמקת הבחירה החופשית של המתדיינים

על פני הדברים נראה כי משטר דינוני המעמיק את היות כתבי הטענות מיידעים מצמצם את סיכויי המתדיינים להגיע להחלטה מושכלת ומנומקת אשר לשאלת הפשרה, בשל מיעוט המידע הכלול במסמכים אלה. אלא שהלכה למעשה תמונת הדברים מורכבת יותר. מעריך כתבי הטענות בסדר הדין החדש עשוי, כמכלול שלם, ממספר רכיבים שיש בהם לא רק כדי לצמצם ולמתן את החשש בדבר הקטנת סיכויי הפשרה, אלא אף לאיינו ממש. כזו היא

66 העיקריות שבהן היא הוראת תק' 33(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות (המאפשרת את תיקון הפגם); הוראת תק' 33(ג) (שקובעת מנגנון יידוע אשר לאופן תיקון הפגם עבור מי שאינו צפוי לדעת את שהוא נדרש לדעת בשלב זה); הוראת תק' 33(ד) (המאפשרת השגה וביקורת על סנקציה שמוטלת על מי שלא עמד בדרישת התקנות החדשות בעניין כתבי הטענות).

למשל הדרישה להגשת כתבי טענות קצרים, פשוטים וברורים הבנויים במתכונת אחידה וקבועה לפי סדר ידוע מראש. בדרישה זו יש כדי להקטין במידה ניכרת את הסיכוי לכלול בכתבי הטענות מידע חבוי שנגלה אך ליודעי ח"ן. היא מחייבת את בעלי הדין לטיעון גלוי ומפורש, ולכן לכזה שהוא אף מובן וברור.

במצב דברים זה פשיטא כי גדלה יכולתם של בעלי הדין להבין נכוחה את טענות הצד שכנגד, ולכן אף את סיכויי ההצלחה שלהם בהליך, כתובעים או כנתבעים. מכאן שאף גדל הסיכוי וגדלה היכולת לשקול על בסיס שלם ומלא יותר את הצורך או את הרצון שלהם בפשרה (או בהמשך קיומו של הליך מבוסס עימות). נראה אפוא כי מערך כתבי הטענות החדש מבקש לעודד פשרות בין בעלי הדין בהליך, ולמצער לאפשר לצדדים אלה לשקול את צעדיהם בתכונה בשל הבנת המצב שבו הם נמצאים לאשורו.⁶⁷

במקום שבו ניתן לאפיין פערים מובהקים, ובכלל זאת פערי כוח בולטים, בין המתדיינים בהליך, עידוד פשרות מנביע אוסף של בעיות שיש בהן כדי לפגוע בקבוצות אוכלוסייה חלשות חברתית-כלכלית, כמו גם כדי להנציח את הפערים שבינן ובין האוכלוסייה הכללית.⁶⁸ אלא שההליך האזרחי הרגיל מאופיין, בין השאר, בעיוורון אפריורי בנוגע לזהותם ולמיהותם של הגורמים השונים שנוטלים בו חלק כתובעים או כנתבעים. מכיוון שכך, הוא מבקש, ובצדק, לעודד פשרות, ובה בעת לאפשר לצדדים לקבל את מרב המידע וההזדמנות לצורך הכרעה עצמאית שתוביל אותם לפשרה הוגנת ככל האפשר בנסיבות העניין.

כך בדיוק נוהג מערך כתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש. הוא מאפשר לצדדים להבין את מצבם המשפטי נכוחה, ובד בבד מעמיד את אפשרות הפשרה כערך חברתי חשוב שיש בו כדי לתרום לא רק לטיוב פעולתה של מערכת המשפט אלא גם ככזו שעשויה למקסם את האינטרסים והרצונות של המתדיינים בה.⁶⁹ במצב כזה לבעלי הדין ניתנת חירות הבחירה: ירצו – יוכלו לסיים את הפלוגתא בשלב מוקדם יחסית של ההליך ובהשקעת משאבים מוגבלת לעומת זו המצופה בהמשכו של הליך זה; לא ירצו – יוכלו להמשיך בכירור הפלוגתא במסגרת ההליך האזרחי, ולפי הסדר, השלבים והכללים שהוא מתווה.

3. חתירה להגדלת פוטנציאל היעילות

כללים דיוניים הם יעילים אם התועלות שהם מייצרים, עבור בעלי הדין ועבור החברה בכללותה, צפויות להיות גדולות מהעלויות, הפרטיות והציבוריות, הכרוכות בקיומו של

67 לצורך כך קבע סדר הדין האזרחי החדש הוראות משלימות, היינו כאלה שאינן חלק משלב הגשת כתבי הטענות, שיש בהן כדי לסייע לצדדים בכך. העיקרית שבהן היא זו המחייבת את הצדדים לקיים דיון מקדמי ופגישת מהו"ת (שם, בפרק ד).

68 ראו למשל אסף טבקה "בית המשפט לתביעות קטנות בישראל: מגמות רעיוניות, דיוניות ונורמטיביות בנוגע לאנשים החיים בעוני" **משפטים** מט 213, 241–252 (2019) (להלן: טבקה "בית המשפט לתביעות קטנות בישראל").

69 ראו Samuel Issacharoff & Robert H. Klonoff, *The Public Value of Settlement*, 78 *FORDHAM L. REV.* 1177 (2009). ראו גם Leora Bilsky & Talia Fisher, *Rethinking Settlement*, 77 *THEORETICAL INQ. L.* (2014).

הליך זה.⁷⁰ מערך כתבי הטענות בסדר הדין האזרחי החדש מבקש להגדיל את הסיכוי ליעול הליך בירור הסכסוך בין הצדדים, ובכך חותר למימושה של מטרה זו. בסיס הדברים נובע מהחייב שמייצרות התקנות החדשות לכתיבת כתבי טענות קצרים, ממוקדים ואחידים בתצורתם. דרישה זו עשויה, אם היא אכן תישמר ותיאכף, לחסוך במשאבי זמן וכסף הן כשמדובר בבעלי הדין בפועל והן כשעסקינן בבית המשפט ובמערכת בירור הסכסוכים המדינתית. וכל זאת מדוע? כתבי טענות מסוג זה אמורים להיכתב כתבנית אחידה שעל בעל הדין הפוטנציאלי למלא בהם את הפרטים הרלוונטיים לסכסוך הנתון בסדר ובמבנה קבועים. אומנם לא קל יחסית לכתוב כתבי טענות כאלה (ודאי כשמדובר במי שאינו אמן על כתיבת מסמכים מסוג זה בדרך שגרה), אך – וזה העיקר – נוח, קל, פשוט ומהיר יחסית להבין ולחלוץ מהאמור בהם את עיקר העילה, הסעד והטענות שמבקש כל צד להעלות כלפי יריבו. בדרך זו לא רק שבעלי הדין בפועל עשויים לצאת נשכרים, אלא גם בית המשפט, שעתיד לא להתקשות באיתור מדויק ופשוט יחסית של הרכיבים השונים שאותם הוא נדרש ללבן ושבהם הוא עתיד לפסוק.⁷¹

כאמור, עיצוב מערך כתבי הטענות כפי שעוצב בתקנות החדשות עלול להוביל להגדלת סך התביעות שיוגשו לבית המשפט, בעיקר בשל הקלות היחסית שבניסוח כתבי טענות אלה, כמו גם בשל הגבחה רף הסילוק על הסף של תובענות. חשש זה עשוי להצטמצם, בשל שלושה מאפיינים והוראות שמצויים בתקנות הדיון החדשות, שיש בהם כדי לאזן את העומס השיפוטי המוטל על כתפי המערכת: ראשית, הוראות הדיון החדשות בעניין איחוד העילות והסעדים עשויות להקטין את מספר התיקים שיוגשו לבית המשפט. כזכור, סדר הדין החדש אינו מאפשר פיצולן של עילות תביעה שקמות לתובע כלפי נתבע אחד בגין אותה מסכת עובדות. תובע זה גם מחויב לפי סדר הדין החדש לכלול בכתב תביעתו את כל הסעדים שאותם הוא מבקש בגין עילת התביעה. בהוראות אלה יש כדי להצביע על אפשרות להפחתה של כמות התביעות שיוגשו לבירור משפטי, בוודאי ביחס לעבר, שאז התיר סדר הדין הוותיק פיצול עילות וסעדים בנסיבות מסוימות.

שנית, סדר הדין החדש מייצר חיץ בין התובענות שמוגשות לבירור בית המשפט ובין פעולתו המעשית של בית המשפט בבירור תביעות אלה. חיץ זה בא לידי ביטוי בהוראה

70 שאלת היעילות הדיונית נבחנה לעומקה בידי חוקרי הגישה הכלכלית למשפט במסגרת מספר רב של עבודות חשובות. ברי כי עבודה צנועה זו אינה המקום המתאים להרחבה על אודות נושא זה. לפירוט רבתי הנוגע לשאלת היעילות הדיונית כתכלית המבססת את החשיבה הכלכלית על ההליך האזרחי, ראו Richard A Posner, *An Economic Approach to Legal Procedure and Judicial Administration*, 2 J. LEGAL STUDIES 399 (1973); Louis Kaplow & Steven Shavell, *Fairness Versus Welfare*, 114 HARV. L. REV. 961, 1186–1225 (2001). להרחבה של הדברים, בבחינת הצורך לבחון בכגון דא אף את ההפסד המוסרי (Moral Cost) הנובע מהכרעה שיפוטית מוטעית, ומהצורך הנלווה לכך לצמצם לכדי מינימום אף עלות זו, ראו גם Michael Bayles, *Principles for Legal Procedure*, 5 LAW & PHILOSOPHY 33 (1986). לפירוט על סוגי העלויות והתועלות בהליך, ראו רוזן-צבי, לעיל ה"ש 3, בעמ' 41–47. לניתוח עומק של רכיבי ההליך האזרחי מבעד לעדשת הניתוח הכלכלי, ראו אלון קלמנט "פרק יט: סדר הדין האזרחי" **הגישה הכלכלית למשפט** 997 (אוריאל פרוקצ'יה עורך 2012).

71 היגיון דומה מבסס בסדר הדין האזרחי הנוהג באנגליה את מערך הפעולות המקדמיות לפני הגשת תובענה (המכונה Pre-Action Protocol). להרחבה בעניין זה, ראו עידו באום ואסף טבקה "פעולות מקדמיות לפני הגשת תובענה: מה, למה ואיך" **משפטים על אתר** ט 5 (התשע"ו).

שלפיה מסמכים, ובכלל זאת כתבי טענות שלא יעמדו בדרישות הקבועות בתקנות, לא ייחשבו תקינים בעיני המערכת, ולכן לא יועברו כלל לידי שופט לצורך בירור.⁷² מצב הדברים האמור יאפשר לבתי המשפט שלא לכלול את זמנם המוגבל והיקר על בירור תביעות שאינן עומדות בתנאי הניסוח, המבנה וההיקף המקדמיים, כפי שאלו נקבעו בתקנות הדיון. תחת זאת יוכלו בתי המשפט להקדיש את זמנם לבירור ההליכים שבהם הוגשו כתבי טענות תקינים, אגב מיסוד מנגנון שיש בכוחו לא רק לוודא קיום ואכיפה של הוראות תקנות הדיון, אלא אף סיכוי להקלת העומס השיפוטי, להפחתת מספר הפניות לבית המשפט (למשל בנוגע לאי-עמידת הצד שכנגד בהוראות מסוג זה) ולטיוב מתן השירות השיפוטי.⁷³ מצב דברים זה יאפשר אפוא סינון תביעות שאינן עומדות ברף כניסה מינימלי. משמעותו המסתברת של הדבר היא הגדלת הסיכוי לצמצום מספר התביעות שאין הצדקה דיונית לבררן, וכך בכך – הגדלת מספר התובענות שבעניינן יש הצדקה כאמור.

שלישית, וכאמור לעיל, סדר הדיון החדש מבקש לעודד פשרות בין בעלי הדיון בהליך. אם מטרה זו אכן תמומש הלכה למעשה, הרי שגם בהיבט זה עשוי מספר ההליכים שיתבררו בבית המשפט לא רק שלא לגדול אלא אולי אף להצטמצם. דברים אלה אמורים ביתר שאת נוכח השלב העוקב לשלב הגשת כתבי הטענות והוא הדיון המקדמי שסדר הדיון החדש מציב כחובה בפני כל בעלי הדיון בהליך.

אנו רואים אפוא שגם במישור התובענה היחידה וגם בנדבך החשיבה המערכתית יש בהוראות סדר הדיון החדש הנוגעות למערך כתבי הטענות ניסיון לחתור להגדלת פוטנציאל היעילות. תוצאה זו בעולם המציאות תלויה, מטבע הדברים, הן ברצון המתדיינים ובאי כוחם לעמוד בהוראות התקנות החדשות בנוגע למערך כתבי הטענות, והן בנחישות וביכולת של בתי המשפט לאכוף הוראות אלה ולמנוע את סיכול יישומן.

4. חיזוק הוודאות הדיונית

אחד היעדים שמבקשות תקנות סדר הדיון האזרחי החדשות להגדיר כערך הוא עקרון הוודאות הדיונית.⁷⁴ מערך כתבי הטענות בסדר הדיון החדש מבקש ליישם את מימושו של יעד זה הן עבור בעלי הדיון והן עבור בית המשפט, בשתי נקודות זמן מובחנות – מחוץ להליך המשפטי (ולמעשה עובר לתחילתו הרשמית) ובמהלכו של הליך זה.

כאשר מדובר בשלב המקדים את הכניסה להליך המשפטי, הרי שמערך כתבי הטענות החדש מגדיל את הוודאות הדיונית של התובעים בכוח ושל הנתבעים בכוח. תובעים אלה צפויים לא רק להיכנס להליך מובנה וסדור אלא אף להידרש לכתובת כתב תביעה שמאופייין במבנה קשיח, בהיקף מוגבל ובהצגת תוכן ייעודית שאינה חורגת מן המותר. מכיוון שכך,

72 לצורך כך קבעו התקנות החדשות את תפקיד המזכיר המשפטי, שתפקידו בין השאר לעמוד על אכיפה כאמור, ובמקרה הצורך לשמש שומר סף שימנע את העברתם של כתבי טענות שאינם עומדים בהוראות התקנות לבירור משפטי סדור. ראו את הוראת תק' 33(א) לתקנות סדר הדיון האזרחי החדשות.

73 כאמור, התקנות החדשות כוללות אף הוראה הנוגעת לבעלי דין לא מיוצגים שעלולים להתקשות בעמידה בדרישות שקובעות התקנות ומחילות בעניינם סדר התנהלות ייעודי. להרחבה, ראו לעיל ה"ש 66, והטקסט הנלווה לה.

74 ראו את לשון תק' 1 לתקנות סדר הדיון האזרחי החדשות.

הם יודעים, או למצער אמורים לדעת, מהן הדרישות שעליהם לבצע בכתב תביעה זה, ומהן המגבלות שתוחמות את האפשרויות העומדות בפניהם. גם הנתבעים בכוח צפויים להפנמה כאמור, ומכאן להגדלת הסיכוי לוודאות דיונית עובר לכניסה להליך. מבחינתם של נתבעים אלה יש רכיב אחד נוסף שעשוי אף להעצים את הדברים: ההוראות החדשות בעניין איחוד העילות והסעדים אמורות לאפשר לנתבעים פוטנציאליים אלה את ההבנה שלפיה לא ניתן להגיש נגדם יותר מתביעה אחת בגין מסכת עובדות אחת, ולא ניתן להעלות נגדם סעדים לבד מאלה שהופנו נגדם בכתב התביעה שבו הם משמשים או עתידים לשמש נתבעים. מצב דברים זה מאפשר לנתבעים אלה, בכוח או בפועל, לשקול את צעדיהם מחוץ להליך ובתוכו, ולתכנן את התנהלותם באופן מושכל נוכח ידיעה זו.

כאשר מדובר בשלב שלאחר הכניסה להליך המשפטי, נראה כי מתחזקת הוודאות הדיונית אף של בית המשפט שעתידי ללבן את הפלוגתא ולהכריע בה. בית משפט זה נחשף, עובר לדיון המקדמי בתיק, למרב הפרטים המהותיים שמאפיינים את הסכסוך ואת בעלי הדין, והכול במסגרת כתבי טענות במתכונת אחידה, היינו כזו שבה הוא יכול לדלות כל פרט רלוונטי לסכסוך באופן מהיר ופשוט. בכך מתחזקת יכולתו של בית המשפט להבין את הסכסוך בין הצדדים טוב ובהיר יותר מבעבר, ובהמשך לכך לשקול את הדרכים שבאמצעותן ראוי לנהל באופן מיטבי את ההליך המשפטי שבו יכריע בסכסוך זה.

5. צמצום פערי כוחות בין צדדים ושמירת הנגישות לבית המשפט

סדר הדין האזרחי החדש כולל מספר הוראות שתכליתן צמצום פערי כוחות בין צדדים בהליך וחיזוקם של בעלי דין, בכוח ובפועל, שמאופיינים בחולשתם.⁷⁵ כשמדובר בניסוח ובעריכת כתבי הטענות, מאפייני מערך זה כפי שנותחו לעיל מכילים שלושה אמצעים או עקרונות שיש בכוחם לחתור לחיזוק יעד זה, אם ייאכפו כדבעי. הרעיון הראשון מתבטא בטיב כתבי הטענות לפי הוראת התקנות החדשות. כזכור, כתבי הטענות בסדר הדין החדש מחייבים אחידות מבנית ותוכנית אגב התמקדות בתיאור תמציתי בלבד של הפרטים הרלוונטיים הנוגעים לפלוגתא, באיון הצורך בהצגת ראיות בשלב זה ובהקטנה ניכרת של הסיכוי לסילוק על הסף. תצורה זו של כתבי הטענות אומנם מציבה בפני תובעים-בכוח אתגר דיוני שלא נדרשו לעמוד בו בעבר, אך בד בבד היא מגדילה את סיכויי התביעה שאותה הצליחו להגיש להישמע עד תום ולא להיות מסולקת בשלבי הדיון המקדמיים. בה בעת עשויה תצורת דברים זו להקל את נגישותם למשפט של נתבעים-בפועל. מתדיינים אלה

75 דוגמה ראשונה לכך ניתן למצוא בהוראת תק' 7 (שם), שבס"ק (א) שומרת על עיקרון "התובע הולך אחר הנתבע" (שיש בו כדי לחזק נתבעים חלשים), ובס"ק (ב) מונעת מתובעים חזקים לנצל את כוחם כלפי נתבעים חלשים מהם. להרחבה בשני עניינים אלה, ראו אסף טבקה "על הדבש ועל העוקץ": סמכות השיפוט המקומית ב'תביעות אינטרנט'" הפרקליט נב 365 (התשע"ג). דוגמה נוספת, שנייה, לחתירה להשגת מטרה זו ניתן למצוא בהוראה שמעניקה כאמור יחס שונה לבעלי דין לא מיוצגים בכל הנוגע לאי-קבלת מסמך (שם, בתק' 33(ג)). דוגמה שלישית ניתן למצוא בהחרגת הכללים הנוגעים לדיון מקדמי בנוגע לבעל דין לא מיוצג בשל החשש לפגיעה בו בשל חולשתו היחסית (שם, בתק' 35(א)). דוגמה רביעית ניתן למצוא בהוראה שמחריגה את בעל הדין הלא מיוצג ככל שהדברים נוגעים לקיום קדם המשפט (שם, בתק' 61(ג)). דוגמה חמישית ניתן למצוא בהוראה שמחריגה בעל דין זה ככל שהדברים עוסקים באופן המצאת כתב טענות (שם, בתק' 160 ו-162(2)).

נדרשים על פי סדר הדין החדש להשקעת משאבים פחותה מבעבר, בשל הקלות היחסית שבפיענוח כתבי תביעה שמאופיינים עתה בהיותם קצרים, אחידים ותבניתיים. בעיקר יש בדברים כדי להגדיל את סיכויי ההגנה של נתבעים בפועל המאופיינים בחולשתם היחסית מבחינה חברתית-כלכלית.

המנגנון השני שחותר להשגת יעד ההעצמה האמור מוצא עצמו בדמות ההגבלות שסדר הדין החדש יוצר על מבנה כתבי הטענות, על תוכנם ועל היקפם. מערך כתבי טענות שבו רשאים הצדדים לעשות ככל רצונם, הוא בבחינת זירה שבה מתדיינים חלשים מוצאים עצמם בעמדה דיונית נמוכה יחסית בהגדרה.⁷⁶ בזירה מעין זו יכול בעל הדין שכוחו רב יחסית לנצל את כוחו זה נוכח מנעד האפשרויות הנרחב שבו הוא רשאי לפעול, ובכך לרתום או לתרגם את עוצמתו זו לכלל עמדה דיונית עדיפה ביחס ליריבו החלש ממנו. מערך דיוני מגביל שמכיל תבנית אחידה וקבועה לכתבי הטענות, כשם שעושה סדר הדין החדש, מצמצם אפוא את יכולתם של צדדים חזקים ושל שחקנים חוזרים בהליך לעשות כן. הוא מקטין את היקף השקעת הזמן הנדרש לפיענוח כתב הטענות שהגיש בעל הדין שכנגד, מצמצם את אי-הוודאות המשפטית של אלו שאינם בקיאים ברזי המשפט, ואף עשוי להפחית את מידת ההשקעה ולכן אף את היקף שכר הטרחה של מי שאמור לנסח כתבי טענות תבניתיים ומוגבלים אלה. בכך עשוי מערך דיוני חדש זה לקדם אפשרות אמיתית לכונן הזדמנות שווה לכל הצדדים בהליך, במנותק מהעוצמה המאפינת אותם מחוץ להליך זה.⁷⁷

האמצעי השלישי שמבקש לקדם את יישומם של הדברים בא לידי ביטוי בהוראות הדיון החדשות בעניין איחוד העילות והסעדים. כאמור, מערך זה מצמצם את שיקול דעתו של התובע בניסוח רכיבים אלה ובעמידה עליהם ככוונו ליצירתו של הליך אחד בלבד שבו ילובן מכלול הסכסוך בין בעלי הדין. מצב דברים זה מאפשר לנתבעים חלשים לרכז את מאמציהם

76 להרחבה, ראו טבקה "בית המשפט לתביעות קטנות בישראל", לעיל ה"ש 68, בעמ' 252–265. להדגמת הדברים, למקרים שנדונו לפני בית המשפט העליון עובר לכניסתן לתוקף של תקנות סדר הדין האזרחי החדשות, ושכוללים מסמכים בני עשרות רבות של עמודים, שיש בהם כדי להמחיש את כוונת מנסחי התקנות החדשות ביצירת המגבלות על כתבי הטענות, ראו עניין סופר מדיק, לעיל ה"ש 26; ע"מ 6385/19 מכון ויצמן למדע נ' עיריית רחובות (נבו 6.11.2019); ע"א 7108/20 אלישיב נ' זלר אבלגון שירותים פיננסיים בע"מ (נבו 19.11.2020); ע"א 3322/16 איי. די. איי. חברה לביטוח בע"מ נ' לשכת סוכני ביטוח בישראל (נבו 10.5.2016). כן ראו ע"א 2167/16 Sanofi נ' אוניפארם בע"מ (נבו 25.7.2016); ע"א 3432/17 טופו (יוכט) נ' יוכט (נבו 2.7.2017); ע"א 2050/17 גלבוש נ' קונדה (נבו 6.4.2017); ע"א 4050/15 יהודאין גוברין נ' לבנשטיין (נבו 25.1.2016).

77 והשוו מוטיב הגבלה זה, בבחינת ניסיון לקידום יצירתה של זירה דיונית שעשויה לצמצם את הפערים הכלכליים הקיימים מחוץ לכותלי בית המשפט בין אנשים שונים (Equalizer), לרפורמה מהפכנית כוללת, גם אם לא ישימה שהעלה Wertheimer בחיבור הקלסי *Alan Wertheimer, The Equalization of Legal Resources*, 17 PHILOSOPHY & PUB. AFF. 303 (1988) (בקצירת האומר טוען Wertheimer כי לא ניתן ליצור שוויון דיוני באמצעות הגדלת המשאבים הניתנים לבעלי דין חלשים בשל העובדה הפשוטה שלבעלי דין אמידים או חזקים תמיד יעמדו משאבים רבים יותר. לפיכך הוא סבור כי שוויון כאמור עשוי להיווצר מקום שבו העלויות שיהיה אפשר להוציא בהליך זה יוגדרו לפי כמות המשאבים שיכול להוציא במסגרתו בעל הדין החלש. כך, על בעל הדין האמיד יותר יוטלו מגבלות שחייבו אותו לרמת הוצאות ומשאבים שלא תעלה על רף זה).

בהליך משפטי אחד, בשונה מביזור משאביהם הדלים בכמה הליכים שמתקיימים בעת ובעונה אחת; הוא מצמצם את היקף השקעת המשאבים של נתבעים מסוג זה (בשל הצורך לעסוק בהליך אחד בלבד ולא בכמה הליכים); ויש בו אף כדי להקטין את הסיכוי לטלטול ולהטרחה של נתבעים אלה בכמה הליכים שנדונים בו זמנית, דבר שעלול לפגוע פגיעה ניכרת ביכולתם להביא את דברם לפני בית המשפט בשל חולשתם היחסית. במובן זה יש בו אפוא גם ממד מוחשי להוראת התקנות החדשות בדבר איסור שימוש לרעה בהליך המשפטי.⁷⁸

בשני אמצעים אחרונים אלה – ההגבלה על מבנה, על תוכן ועל היקף כתבי הטענות והצמצום בשיקול דעתו של התובע בעניין פיצול העילות והסעדים – יש לראות חלק ממגמה גדולה ועמוקה יותר שמבקש סדר הדין החדש לכונן: חיזוק היסודות האינקוויזיטוריים של ההליך, הפיכתו לכזה שמנוהל באופן הדוק יותר על ידי בית המשפט והחלשת היסודות האדוורסריים שלו.⁷⁹ הנחת המוצא של הוראות אלה, כחלק ממכלול רעיוני זה, היא כי בכך יהפוך ההליך האזרחי לא רק ליעיל, מהיר ופשוט יותר, אלא גם לכזה שמאופיין ברף הגינות ושוויון גבוה יותר.⁸⁰

ג. במקום סיכום: מבט לעתיד

מערך כתבי הטענות משמש זירה חשובה בהליך האזרחי. באמצעות מסמכים אלה נפתח ההליך, מוגדרות הפלוגתאות בין בעלי הדין, מתאפשרת הבנה אשר לטיב הסכסוך, מוענקת לצדדים ההזדמנות להכין את עצמם לקראת בירורו של ההליך, ומתעצבת יכולתו של בית המשפט לעמוד על מכלול הרכיבים שבאמצעותם ילובן סכסוך זה ושלאורם יכריע בו. אלא שלמעריך זה, ובכלל זה להבניית תצורתו, משמעויות דינויות ומהותיות נוספות שנוגעות לסיכויי התביעה או ההגנה לזכות בהליך, לאופיו של הליך זה, לשאלה אם הוא יתברר עד תום או יסתיים בפשרה מוסכמת בין הצדדים, להוגנות וליעילות של ההליך שהוא מביע ולמנעד אפשרויות הפעולה שנתונות לבית המשפט באשר להליך זה. מערך כתבי הטענות בהליך האזרחי הוא אפוא שלב דרמטי שיש בו כדי להשפיע על אופיו של הליך זה, ועל אפיונה של מערכת בירור הסכסוכים הרשמית ככלל, ויש שיאמרו אף להכריע באלה ממש. תקנות סדר הדין האזרחי החדשות מפנימות חשיבות יתרה זו בהוראות שהן מכוונות. תקנות אלה, שנכנסו לתוקף בתחילת חודש ינואר 2021, מבקשות לחולל שינוי יסודי במתכונת כתבי הטענות הנוהגת בהליך האזרחי: הן מסדירות במהודק את התוכן, את

78 תק' 4 לתקנות סדר הדין האזרחי החדשות.

79 ראו, כדוגמה מייצגת, את ניסוחו של חזון זה בתק' 3(א) לתקנות החדשות, תקנה שהיא חלק מעקרונות היסוד של סדר הדין האזרחי החדש ("בית המשפט אחראי על ניהול ההליך השיפוטי לשם הגשמת המטרות שביסוד תקנות אלה; לשם כך עליו לזיום, אם נדרש, ולהחליט כל החלטה לפי תקנות אלה במטרה לקדם את התנהלותו של הליך ראוי והוגן").

80 בהקשר זה מעמיק מאמרו הקאנוני של Langbein, ראו John H. Langbein, *The German Advantage*, 52 U. CHI. L. REV. 823, 843 (1985). הטיעון נשזר, גם אם באופן נרחב יותר בנוגע להליך האזרחי כמכלול ולשלל המנגנונים שמרכיבים אותו, במאמר נוסף של Langbein, ראו John H. Langbein, *Trashing The German Advantage*, 82 NW. U. L. REV. 763 (1988).

המבנה ואת ההיקף של מסמכים אלה; הן מאפיינות את טיבן, ובכלל זה את מכלול הדרישות הנוגעות לבעלי הדין ביחס אליהם; הן חותרות להתמקדות בליבת הפלוגתא שבין הצדדים; והן קובעות סייגים שלא נהגו לפני כן באשר ליכולתו של תובע למצות את עילות התביעה שלו ואת דרישותיו לסעדים.

מאמר זה ביקש לעמוד על הסממנים העיקריים, הדיוניים והמהותיים של מערך כתבי הטענות החדש. הוא ניתח את השינויים שמערך זה כונן, הוא עמד על המטרות שעמדו לנגד עיניו בעשותו כן, והוא אפיין את המשמעויות – הן במישור המיקרו והן במישור המקרו – של הוראות חדשות אלה. בשלב זה קשה לדעת עד כמה ייכבדו או ייאכפו ההוראות הנוגעות למערך כתבי הטענות שמתוות תקנות סדר הדין האזרחי החדשות. ימים יגידו אפוא אם מדובר בהד קלוש שהשפעתו על המתדיינים ועל בתי המשפט אינה ניכרת או במהפכה של ממש, כזו שתכונן הליך אזרחי הוגן וראוי יותר.